

TALABALARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHDA MILLIY URF-ODAT VA AN‘ANALARDAN FOYDALANISH

Ismoilov Sherzodbek Dilshodovich
Farg‘ona davlat universiteti o‘qituvchisi

Talabalarni oilaviy hayotga tayyorlash jarayonida oilada, ta‘lim muassasalarida o‘ziga xos vazifalar bajarilmoqda. Bunday vazifalarni bajarishda o‘zbek xalqining ulkan ma‘naviy merosi, urf-odat va an‘analarimizdan foydalanish masalasiga bugungi kunda katta e‘tibor berilmoqda. Bu borada O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimovning quyidagi so‘zlarini yodga olish o‘rinlidir, 2000-yil 24-fevraldagi Sog‘lom avlod davlat dasturining bajarilishiga doir ishlarni muvofiqlashtirish va nazorat qilish Respublika komissiyasining yig‘ilishida, ushbu dasturda belgilangan vazifalardan eng muhimi o‘smir yoshdagi farzandlarimizni ta‘lim muassasalaridayoq o‘smir yoshdan boshlab oilaviy hayotga tayyorlashimiz zarurdir.

Talabalarni oilaviy hayotga tayyorlash, sog‘lom va mustahkam oilalarni shakllantirish, oilalarda sog‘lom va ma‘naviy muhitni vujudga keltirish, talaba yoshlarni milliy urf-odatlarimiz ruhida tarbiyalash, ularni vatanga sadoqat, yurtga muhabbat, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash kabi bir qator vazifalar 2001 yilda qabul qilingan “Ona va bola” davlat dasturida o‘z ifodasini topgan.

Haqiqatdan ham bugungi yosh avlodni ayniqsa o‘smirlarni oilaviy hayotga tayyorlashda o‘zbek xalqining o‘ziga xos milliy urf-odatlari va an‘analari asosida tayyorlash, ko‘p yillar davomida bu tajribalar oilaviy hayotda o‘zini oqlab kelgan.

Tadqiqotchi olimlardan M.Abdullayevaning tadqiqot ishlarida bayon qilinishicha Respublikamizda o‘tkazilgan sotsiologik tadqiqotlarda aniqlanishicha aholimizning 91% i yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash zarur deb hisoblashi, lekin shunga qaramasdan bu muammoga aholining (ota-onalar, o‘qituvchi, va boshqalar) qarashlari turlicha ekanligini ko‘rsatib o‘tgan. Yosh avlodni oilaviy hayotga tayyorlashda o‘zbek xalqining qadimiy urf-odat va an‘analari mavjuddir. Shu boisdan ham tadqiqotchining bir qator ilmiy izlanishlari va risolalarida o‘mirlarni oilaviy hayotga tayyorlash masalasiga to‘xtalganini ko‘rishimiz mumkin.

Urf-odat tushunchalarini O‘zbek xalqining izohli lug‘atilga tayanib, N.Sh.Almetov quyidagicha ta‘rif bergan: urf deganda an‘ana sifatida umumxalq tomonidan qabul qilingan tartib-qoidalar (odat, rasm, tamoyillar) tushuniladi. Xalq pedagogikasining manbalaridan biri, inson ruhida xilma-xil kechinmalar va kayfiyat uyg‘otib, odamning o‘zini anglashi, shaxs ruhiyatida shakllanishiga ijobiy ta‘sir qiladi, -deydi tadqiqotchi.

Shuningdek, N.Sh.Almetov urf-odatni urf-odat tusiga kirgan an‘ana deydi. Ta‘riflardan ko‘rinib turibdiki, tadqiqotchi olimlar urf-odatlarning mohiyatiga to‘g‘ri yondoshganlar. Har ikkala tushuncha bir-biriga juda yaqin tushuncha, ammo ularni bir xil tushnmaslik kerak. An‘ana-o‘ziga xos ijtimoiy hodisa bo‘lib, kishilarning ongida, hayotida o‘z o‘mini topgan, avloddan-avlodga o‘tadigan, takrorlanadigan, hayotning barcha sohalarida qabul qilingan tartib va qoidalardir. An‘ana ijtimoiy hayot, mehnat, madaniy hayotning barcha sohalariga xos bo‘lib, keng doirani qamrab oladi. urf-odat esa, ijtimoiy

hayotning ma'lum sohalarini qamrab olib, kishilar turmushi, xulq-atvori, muloqoti oilaviy hayotida nomoyon bo'ladi. Shunga ko'ra ham urf-odat an'ananing tarkibiy qismi sanaladi va ma'lum muddatda o'sib,rivojlanib, takrorlanib borib an'ana darajasiga ko'tariladi.

Turli marosimlar ham ijtimoiy hayotda muhim bo'lib, ular urf-odatlarining tarkibiy qismi sanaladi. Shu bois insonlar hayotida ma'lum bir voqealarni nishonlashga qaratilgan,insonlarga ko'tarinkilik bag'ishlaydigan ramziy marosim hisoblanadi. Bu marosimlar xalqning ma'lum bir ehtiyojlarini, ularning hayotidagi muammolarni, xursandchilik, g'am-alam va boshqalarini ifodalaydi.

Milliy urf-odat an'analar va marosimlar o'smirlarni oilaviy hayotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Urf-odat va an'analarning yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashdagi o'mi masalasida, faylasuf olimlardan, X.Shayxova M.Xolmatova, psixologlardan G.Shoumarov, V.Karimova, fiziologik va gigenik jihatdan D.Sharipova, D.Xoliqovlar, pedagogik jihatlarini esa, A.Q.Munavvarov, O.Musurmonova va M.Inomovalar tadqiq etganlar.

Milliy urf-odat va an'alarimining o'smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashdagi o'mi va ahamiyati xususida tadqiqotchi olimlarning fikrlariga ko'ra, yosh avlodni oilaviy hayotga tayyorlashda birinchidan xalq turmushida an'anaga aylangan urf-odat va rasm-rusumlarni aniq ajratishga imkon yaratsa.ikkinchidan avloddan-avlodga o'tib kelayotgan urf-odat va an'analarni o'rganib ularni yanada boyitishga imkon beradi.

Tadqiqotchi olim M.Abdullayevaning tadqiqot ishlarida milliy urf-odat va an'analarning bir necha turlarini keltirib o'tgan.Tadqiqotchining fikrlariga ko'ra milliy urf-odat va an'analrni o'rganish va ularni tahlil qilish asosida quyidagi turlarga bo'linadi:

- Sotsial-ijtimoiy an'analar;
- Kasbiy,mehnat an'analari;
- Oilaviy-maiyshi va oilaviy-nikoh an'analri;
- Tabiat bilan bog'liq an'analar;
- Jismoniy tarbiya bilan bog'liq an'analar.

Bu an'analardan maishiy-oilaviy va oilaviy-nikoh an'analari biz o'rganayotgan muammoda muhim hisoblanadi. Milliy urf-odatlarimizning tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, qadimdan urf-odat va an'alarimiz yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda yosh avlod kamolotida katta ahamiyat kasb etgan. Milliy urf-odatlarimini o'smirlarni oilaviy hayotga tayyorlashdagi o'rnixususidagi ma'lumotlarni oilashanos olimlarning ishlari orqali ma'lumotlarni olishimiz mumkin.

Oilashunos olim A.Q.Munavvarov o'zbek xalqining yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda milliy urf-odatlarimizning o'mi va ahamiyatini tadqiq qilgan ilmiy izlanish va risolalarida, boshqa sharq xalqlari kabi o'zbek xalqining ham farzandlarni tarbiyalashda,ularni oilaviy hayotga tayyorlashda ko'mak bo'ladigan, turli urf-odatlarimiz borligi,bularga turli marosimlar, hasharlar, **Kelin** salomlari, turli o'yinlar va boshqa urf-odatlarimizni misol qilib keltirib o'tgan. Shuningdek, o'smirlarni oilaviy hayotga tayyorlashda o'zbekona urf-odatlarimining, o'zimizga xos tarbiya usullarining mavjudligi bularning barchasi o'zbek xalqining farzandlar tarbiyasi borasida vaularni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash

masalasiga bog'liq tomonlarini tadqiqotchining bir qator ilmiy izlanishlarida uchratishimiz mumkin.

Pedagogika fanlari doktori M.Maxmudovaning *Yoshlarda oilaviy hayotga doir ko'nikma va malakalarni shakllantirish* mavzusidagi maqolasida, Oila milliy qadriyatlar maskani hisoblanadi. Yoshlarni oilaga tayyorlash jarayoni har bir millatning madaniy va ma'naviy-ruhiy qadriyatlaridan hisoblanib, xususan yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash insoniyat tarixida xalq ma'naviy takomilining eng ulug' va oliy yo'nalishlaridan biri bo'lib kelgan. Har bir xalq va millat milliy an'analari tarkibida yoshlarni oilaviy turmushga tayyorlash masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Oilada oila an'analari va ularga nisbatan hurmat bilan qarash, oila an'analari avlodlarga o'tkazish, oila an'analariida shaxs barkamolligi o'rni, oila an'analariida sog'lom turmush tarzi, sport, jismoniy tarbiya va jinsiy halollik masalalari, oilada bayramlarni nishonlash tartibi, oilaviy an'analarni saqlashga farzandlarni o'rgatish, oila va sayoxat, oila va o'z o'lkasi tarixi, miliy urf-odatlarini o'rgatish, oila an'analariidan farzand tarbiyasida unumli foydalanish kabi muhim masalalarga to'xtalib o'tgan.

Oilada va ta'lim jarayonlarida farzandlarni tarbiyalash va kamolga yetkazishda milliy urf-odatlarimiz bilan birga o'zbek xalq maqollari va ertaklarining ham o'rni kattadir. Jumladan, *Olin olma-duo ol, Odob bozorda sotilmas, Aql-Hasan, odob-Husandir, Yaxshi bola-el ko'rki va boshqa* xalq maqollar farzandlar tarbiyasida qo'llaniladi. Shuningdek, o'smirlarni oilaviy hayotga tarbiyalash borasida buyuk allomalarimizning qimmatli fikrlari va ulkan ma'naviy merosi ham muhim ahamiyatga egadir.

O'zbek oilalarida azal-azaldan farzandlar tarbiyasiga, ayniqsa, o'smirlar tarbiyasiga va ularni oilaviy hayotga tayyorlashga alohida e'tibor qaratilgan.

Bu borada tadqiqotchi olimlarning ilmiy tadqiqot ishlariga nazar solar ekanmiz, ularda asosan o'smir yoshdagi qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash masalasiga to'xtalganini ko'ramiz. Kichik yoshdagi qiz bolalarga ular hali endigina 3-4 yoshga kirganidan boshlab, o'zini toza-ozoda saqlash, sochlarini parvarish qilish, kattalarga muloqot jarayonida vazminlik va boshqa sifatlarni shakllantirish maqsadida turli tarbiya usullari va milliy urf-odatlarimiz, turli tadbir va va mehnat jarayonlarida, oilada ertaklar orqali singdirilgan. Bu sifatlarning shakllanishi o'smir yoshga etib qiz bolalarning yangi hayot qurishlariga tarbiyalashga qaratilgandir.

Turli viloyat va hududlarning urf-odatlari va o'tkazadigan marosimlari turlichadir. Misol uchun ayrim viloyatlarda o'smir o'n uch, o'n to'rt yoshga to'lganda ularga muchal to'y o'tkazadilar. Bu marosim bir muncha boshqalaridan farq qiladi. Aynan muchal yoshi nishonlanayotgan o'smir o'sha kuni yangi libosda, chiroyli bo'lib kiyintiriladi. Chunki bu marosim o'smirlarni bolalikdan - balog'atga o'tganini anglatgan. Shuningdek, o'sha kuni balog'at yoshiga etgan o'smirga yaxshi tilaklar aytiladi, dasturxon tuzatilib, keksa kishilarning niyatlari, do'stu-dugonalari tilaklar bildiradilar.

O'smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda milliy urf-odatlarimizdan keng foydalanishga so'ngi yillarda yanada chuqurroq e'tibor qaratilmoqda. Bugungi kunda o'smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashdek ma'suliyatli va mashaqqatli vazifalarni bajarishda oilada ota-onava oilaning boshqa a'zolari, ta'lim jarayonida o'qituvchilar

tomonidan milliy urf-odatlarimizdan va an‘analarimizdan oqilona foydalanib, uni ham dars jarayonida mavzularga mos holatda qo‘llash albatta yaxshi natija beradi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish o‘rinliki, o‘smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda o‘zbek xalqining o‘z tarixiy tajribasiga egaligi, o‘smirlarni oilaviy hayotga tayyorlashda milliy urf-odatlar va an‘analardan foydalanishi yuqoridagi muammolarni oldini olishga qaratilganligidan dalolat beradi. Bu tajribalar o‘zbek xalqining mumtoz pedagogikamizning yo‘nalishlaridan biridir. Hozirda bu tajribalardan foydalanish, oila qurish bo‘lag‘asida turgan o‘smirlar tarbiyasida qo‘llash, yurtimizda mustahkam va sog‘lom oilalarning ko‘payishiga asos bo‘la oladi.